

Nifak ve Münafıklar

Nifak ve Münafıklar

Giriş

İslam tarihinin Mekke dönemi, İslam'ın çok zor şartlar altında yaşandığı ve Müslümanların her türlü işkenceye maruz kaldıkları bir devirdir. İslam'ın doğduğu yıllarda Mekke'de Müslüman olmak, insanlar için dünyevi bazı menfaatler sağlamak yerine, pek çok dünya nimetinden ve müşrik toplumdaki saygınlıklarından feragat etmeyi gerektiriyordu. Bu şartlar altında Mekke'de, İslamiyet'i hayat tarzı olarak benimsemiş insanlar arasında, Müslüman olmadığı halde, bazı menfaatler sağlamak amacıyla Müslüman görünen insanların varlığından bahsedilemez.

Oysa Medine'de hicretten hemen sonra farklı bir durum ortaya çıktı. Çeşitli etnik ve dini grupları içinde barındıran Medine'de Müslümanlar, kısa zamanda hatırı sayılır bir güç oluşturmuşlardı. İşte bu dönemde Müslümanların önceden bilmedikleri, inançları itibarıyla farklı bir zümre ortaya çıktı. Bu insanlar gerçekte inanmıyorlar; fakat toplumdaki nüfuzlarını korumak, inançsızlıklarından dolayı ayıplanmamak, maddi bazı menfaatler sağlamak ya da Müslümanların gücünden çekinmek gibi gerekçelerle inanmış görünüyorlardı ki bu durumdaki insanlara münafık denmektedir.

Münafıkların bu çelişkili halleri iç dünyalarıyla ilgili olduğu için, zahire göre hükmeden İslam dini, onlar hakkında -ehl-i kitab için olduğu

gibi- hükümler koymamıştır. Bununla birlikte Hz. Peygamber (s), münafıklıkları gerek amelleriyle, gerekse vahyin açıklamalarıyla ortaya çıkan bu insanlar için bazı tedbirler almıştır. Onun aldığı tedbirler daha çok inanmış cemiyeti korumaya yöneliktir.

Münafık Kelimesinin Menşei ve Anlamı

Arapça “nfk” kökünden türetilen münafık kelimesinin “dehlizi anlamındaki en-Nefak’tan geldiğini söyleyenlerin yansıra, “köstebek yuvası” anlamındaki Nafikau’l-Yerbu kelimesinden türetildiği de söylenmiştir. Bu görüşe göre münafık, köstebeğin yuvasına bir tarafından girip başka tarafından çıkması gibi, İslam’ın bir tarafından girer; başka tarafından çıkar.^[1] İbn Manzur’un verdiği bilgiye nazaran münafık kelimesi, “küfrünü gizleyip imanını izhar eden kişi” anlamında İslam’dan önce Araplarca bilinmemektedir.^[2] Buhl, kelimenin Arapçaya Habeşçeden geçtiğini iddia etmektedir.^[3]

İslam terminolojisinde “İnanmadığı halde inanmış görünen insanlara” münafık, böyle amele de nifak denmiştir. Hz. Peygamber (s) döneminden sonra terimin kapsamı genişletilerek, kalbinde inandığı halde Allah’ın (c) emir ve yasaklarını yerine getirmede ihmalkâr davranan kimselere de münafık denmiştir. Bu iki nifak çeşidinin birbirinden ayrıt edilmesi için inanmayıp inanmış görünmeye itikadi ya da imani nifak, inanıp da amel bakımından eksik olma haline ameli nifak denmiştir.^[4] Nifakı bu şekilde bölümlere ayırmanın Kur’âni delili olmamakla birlikte, bazı hadislere dayanılarak böyle bir tasnife gidilmiştir. Bu hadislerden birisi, “Münafığın alâmeti üçtür; konuştuğunda yalan söyler, vadettiğinde vadinden döner ve bir şey emanet edildiğinde emanete hıyanet eder.”^[5] hadisidir. Bundan başka hadisler de ameli nifaka delil olarak gösterilmiştir. Bu hadislerin en önemli-

[1] İbn Manzur, Lisanu’l-Arab, Beyrut (t.y.), X, 359.

[2] İbn Manzur, X, 359.

[3] F. Buhl, “Münafıklar”, İA, İstanbul 1979, VIII, 800.

[4] Nevevi, Şerhu Muslim bi-Şerhi’n-Nevevi, Kahire 1393/1973, I, 246-247; S. Kılıç, Kur’an’a Göre Nifak, İstanbul 1982, 33, 135 v.d.

[5] Tirmizi, el-Cami’u’s-Sahih, Beyrut (t.y.), İman 14; Buhari, Sahih, İstanbul (t.y.), Şehade 28; Nesai, Sunen, İstanbul 1401/1981, İman 20; Ahmed b. Hanel, Musned, Mısır 1313, II, 198, 200, 357; III, 215; Muslim, Sahih, İstanbul (t.y.), İman 107, 109. Hadisin “Dört şey her kimde bulunursa o kişi (halis) münafık olur...” şeklindeki varyantı için bk. Buhari, İman 24; Cizye 17; Mezalim 17; Muslim, İman 106; Tirmizi, İman 14; Nesai, İman 20.

leri özellikle sabah ve yatsı namazlarının onlara ağır gelmesine,^[6] namazı geciktirmelerine ve çabucak kılmalarına^[7] değinmektedir. Münafıkların bazı özelliklerini ortaya koyan söz konusu hadisler, herhalde bazı kötü amelleri işleyen yahut namaza karşı ilgisiz olan veya bazı vakitleri kılmayan, fakat inanmış insanların ameli bakımından münafık olduklarını vurgulamaktan çok, bir taraftan bu davranışlar içerisinde olan insanların münafık olabilecekleri ihtimalinin göz önünde bulundurularak kendilerine karşı dikkatli davranılmasını öğütlerken, diğer taraftan Müslümanların böyle amel-lerden sakınarak, inanmayan münafıklar gibi davranmalarına engel olma niyetine matuftur. Gerçekten münafıkların yaptıkları ibadetler gösterişten öteye gitmediği için, yalnız oldukları zamanlarda ibadet etmeleri zor bir ihtimal olduğu gibi, ibadetlerini huşu içinde yapmaları da onların niyetlerine uygun düşmez.

O halde Resûlullah'ın (s) bu sözlerini, imanını gizleyen yahut ibadetlerinde ihmalkâr davranan insanlardan ziyade, kendi devrinde yaşayan ve inanmadığı halde iman etmiş görünen insanların davranışlarıyla ilişkilendirmek daha doğru olur.^[8] Bununla birlikte ihmalkârlık ya da din düşmanlarından bazı menfaatler temin etme gibi sebeplerden dolayı inancının zıddına hareket eden insanların var olduğunu ve bunların içinde buldukları çelişkinin şeklen nifaka benzediğini de söylemeliyiz.

Kur'ân-ı Kerim'de -özellikle Bakara ve Tevbe surelerinde- münafıklarla ilgili pek çok ayet bulunduğu gibi, Munafikun adını taşıyan bir de sure vardır.

Şimdi münafıkların özelliklerinden bahseden ayetlerin bazılarını ele alarak onların iç dünyalarını tanımaya çalışalım.

Kur'ân'a göre münafıklar, Müslüman olduklarını söylerler;^[9] hâlbuki kalpleriyle inanmazlar.^[10] Onları bu çelişkinin içine iten bazı sebepler vardır. Kur'ân-ı Kerim'de bu çelişkilerin bazılarına değinilmiştir.

[6] Buhari, Ezan 34; Mevakit 20; Muslim, Mesacid 252; Ebu Davud, Sunen, İstanbul (t.y.), Sala 47; İbn Hanbel, II, 424, 466, 472, 531; V, 57, 140, 1410; Nesai, İmame 45; İbn Mace, Sunen, Beyrut (t.y.), Mesacid 18.

[7] Muslim, Mesacid 195; Ebu Davud, Sala 5; Tirmizi, Mevakit 6; Nesai, Mevakit 9; İbn Hanbel, III, 103, 124, 149, 185, 247.

[8] Krş. Nevevi, I, 247.

[9] Tevbe 9/56.

[10] Maide 5/41.

1) Kalplerindeki hastalık,^[11] bir başka ifade ile ruhi bozuklukları. Kuran-ı Kerim'in bazı ayetlerinde münafıklardan bahsedilirken "kalplerinde hastalık olanlar"^[12] ya da "kalplerinde hastalık vardır"^[13] ifadeleri yer almaktadır. Bu husus, münafıkların sağlam bir karaktere sahip olmadıklarını gösterir. Ruhi bozuklukları amellerine de yansır ve net bir tavır sergileyemezler. "Arada yalpalayıp dururlar. Ne bunlara (bağlanırlar) ne de onlara..."^[14]

2) Menfaatperest olmaları. Müslümanların paylaşacakları bir ganimet yahut bir mal varsa hemen ortaya çıkarlar ve pay almaya çalışırlar. Eğer Müslümanlara bir zarar gelmişse, bu sefer kâfirlerden yana tavır koyarak kendilerine zarar gelmesini önlerler.^[15]

3) Müslümanlardan korkmaları. Münafıkların iman etmiş görünmelerinin bir diğer nedeni de Müslümanlardan korkularıdır.^[16]

Kur'ân-ı Kerim, münafıkların amellerine de değinir. Mesela müminlerle karşılaştıklarında iman ettiklerini söyleyen münafıklar, yalnız kaldıklarında böyle demekle onlarla alay ettiklerini söylerler.^[17] Yalan söylemek,^[18] yalan yere yemin etmek ve itaat edeceklerine dair söz verip yerine getirmemek^[19] münafıkların özelliklerindedir. Sadaka vermek hususunda cimri davranırlar^[20] ve müminlerden sadaka verenleri de alaya alırlar.^[21] Savaşa çıkmak istemezler; bunun için mazeretler uydurarak izin isterler^[22] ve ağır davranırlar.^[23] Savaşa gittiklerinde de bozgunculuk ve fitne çıkarırlar.^[24] Zaten yeryüzünde fesat çıkarmak münafıkların özelliklerindedir.^[25]

[11] Bakara 2/10; Muhammed 47/29; Maide 5/52; Ahzab 33/60.

[12] Maide 5/52; Muhammed 47/29.

[13] Bakara 2/10.

[14] Nisa, 4/143.

[15] Nisa 4/141.

[16] Tevbe 9/56-57; Haşr 59/13.

[17] Bakara 2/14; Nisa 4/81.

[18] Munafikun 63/1.

[19] Mucadele 58/14; Nur 24/53.

[20] Tevbe 9/75-77.

[21] Tevbe 9/79.

[22] Tevbe 9/45.

[23] Nisa 4/72.

[24] Tevbe 9/47-48.

[25] Bakara 2/11.

Kur'ân-ı Kerim'de, münafıkların namazı üşene üşene kıldıkları^[26] ve bunu insanlara gösteriş için yaptıkları belirtilir.^[27] Onların namaz hususundaki ihmalkârlıklarına bazı hadislerin de değindiğini yukarıda belirtmiştik. İşte Kur'ân'a göre bu özellikleri taşıyan münafıklar, inançsızlıklarından dolayı cehenneme atılarak cezalandırılacaklardır.^[28]

Münafıkların Resûlullah'a (s) ve Müslümanlara Karşı Tutumları

Resûlullah'ın (s) hicretinden sonra, Medine'deki müşriklerin büyük bir kısmı hemen Müslüman olmamış, gelişmelerin seyrini izlemeye başlamışlardı. Daha sonraları münafıkların gizli liderliğini üstlenecek ve fırsat bulduğu anda İslam'a ve Resûlullah'a (s) saldırmaktan geri durmayacak olan Abdullah b. Übey b. Selul, hicretin 2. senesinde Bedir savaşından sonra Müslüman olduğunu açıkladı.^[29] Rivayetlere göre İbn Übey, hicretten önce Medine'de krallığını ilan etmeye hazırlanıyordu.^[30] Bunun için bir de taç yaptırmıştı ve Yahudiler tarafından destekleniyordu.^[31] Hz. Muhammed'in (s) Medine'ye gelişi ve hem dini, hem de dünyevi lider olarak tanınması, İbn Übey'in otoritesini önemli ölçüde sarsmıştı. Bu hususu bilen Resûlullah (s), onun gönlünü almak için, bazı olumsuz davranışlarına göz yumuyor ve İslam'a ısınması için gelişmeleri zamana bırakıyordu.^[32]

Münafıkların Savaşlardaki Tutumları

İslam'ın Medine'deki ilk günlerinde münafıklar ortalıkta pek görünmüyorlardı. Onların uyguladıkları strateji gereği, sakin zamanlarda topluma karışıyorlar; faaliyetlerini gizliden gizliye yürüterek, ortaya çıkmak için daha çok savaş gibi olağanüstü durumların zuhurunu bekliyorlardı.

Münafıklar, Müslümanlara ilk önemli zararı Uhud savaşında (3/625) verdiler. Olaylar kısaca şöyle gelişti: Mekkeli müşriklerin Medine'ye doğ-

[26] Nisa 4/142; Tevbe 9/54.

[27] Nisa 4/142.

[28] Tevbe 9/68, 95, 101; Fetih 48/6; Mucadele 58/16-18; Nisa 4/138, 140, 145; Hadid 53/13-15.

[29] M. A. Köksal, İslam Tarihi, Hz. Muhammed ve İslamiyet, Medine Devri, İstanbul 1980-1981, I, 208; T. Koçyiğit, "Abdullah b. Übey", DİA, İstanbul 1988, I, 140.

[30] Koçyiğit, I, 139.

[31] M. Hamidullah, İslam Peygamberi, çev. S. Tuğ, 4. Basım, İstanbul 1980, I, 264.

[32] Koçyiğit, I, 140.

ru yola çıktıkları duyulunca, Hz. Peygamber, Müslümanları mescitte toplayarak fikirlerini sordu. Genel kanı, şehir dışına çıkılıp meydan savaşı yapılmasının daha doğru olacağı şeklindeydi. Hz. Peygamber ile birkaç Müslüman şehirde kalınıp savunma savaşı yapılmasına taraftar idiler. Abdullah b. Übey de oyunu Medine’de kalma yönünde kullanmış ve fikrini ortaya koyan bir konuşma da yapmıştı. Uzun müzakerelerden sonra şehir dışına çıkılmasına karar verildi.^[33]

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra yola çıkıldı. Sefere çıkanlar arasında İbn Übey de vardı. Medine ile Uhud arasındaki Şavt denilen yere gelindiğinde İbn Übey, ordunun üçte birlik kısmını oluşturan 300 kişiyle geri döndü. Geri dönmesinin görünürdeki gerekçesi, Resûlullah’ın (s) onun sözüne değer vermeyip diğerlerini dinlemesiydi. Daha savaş başlamadan meydana gelen bu kopma, Hazrec’ten Harise oğulları ile Evs’ten Selime oğullarının da geri dönmeye niyetlenmelerine neden olmuş; fakat bu düşüncelerinden vazgeçmişlerdi.^[34] Abdullah b. ‘Amr b. Haram, münafıkların peşinden giderek fikirlerini değiştirmeleri için onları ikna etmeye çalıştıysa da, savaş olacağını zannetmediklerini söyleyerek çabasını boşa çıkardılar.^[35] Onların yola çıktıktan sonra Medine’ye geri dönmeleri, Müslümanlar üzerinde olumsuz etkiler bırakmış olmalıdır.

Münafıkların İslam ümmetini bölme ve fitne çıkarma girişimleri -askeri açıdan fazla bir önem taşımamakla birlikte- onların gerçek niyetlerinin açığa çıkması bakımından önem arz eden Benu Mustalık gazvesinde (5/627) de devam etti. Bu sefere, yakın bir yere yapıldığı ve düşman zayıf olduğundan kazanılması kolay görüldüğü için münafıklardan da pek çok kişi katılmıştı. Mustalık oğullarının bölgesine yakın yerde Mureysi’ kuyusunun başında kamp kuran Müslümanlar, kısa bir çarpışmadan sonra düşmanı hezimete uğrattılar. Savaştan hemen sonra meydana gelen bir olay, neredeyse Müslümanları eski cahiliye adetlerine ve kan davalarına götürüyordu. Suyu az olan Mureysi’ kuyusunun başında Hz. Ömer’in (r), hizmetinde bulunması için ücretli olarak savaşa götürdüğü Cehcah b. Saîd el-Gi-

[33] İbn Sa’d, et-Tabakatu’l-Kubra, Beyrut 1405/1985, II, 38; İbn Hişam, es-Siretu’n-Nebeviyye, Kahire (t.y.), III, 840-841; Taberi, Tarihu’l-Umem ve’l-Muluk, Beyrut 1407/1987, III, 106-107; Diyarbekri, Tarihu’l-Hamis fi Ahvali Enfesi Nefis, Mısır 1283, I, 421.

[34] M. Rıza, Muhammed Resulullah, Midyat (t.y.), s. 192; Köksal, III, 82.

[35] İbn Hişam, III, 841-842; İbn Kayyim el-Cevziyye, Fıku’s-Sireti’n-Nebeviyye, 2. Basım, Beyrut 1990, s. 178; Köksal, III, 82-83.

fari ile Hazrecliler'in müttefiki Sinan b. Veber el-Cuheni arasında tartışma çıkmış ve iki kişinin kavgası Muhacirler ile Ensar'ın karşı karşıya gelmelerine neden olmuştu.^[36] İki tarafın da ileri gelenleri olayı yatıştırmaya çalışıyorlardı. Olanları duyan Resûlullah (s) da yapılmak istenen şeyin cahiliye âdeti olduğunu vurguladı ve Müslümanları teskin etti.^[37] Bu olay karşısında münafıkların lideri Abdullah b. Übey, Muhacirleri nankörlükle itham etti ve tansiyonu yükseltecek laflar söyledi: "Köpeğini besle, yesin seni.^[38] Allah'a ant olsun ki Medine'ye döndüğümüzde kuvvetli olan zayıfı kovacaktır." diyerek Medineli Müslümanları Resûlullah'a (s) karşı kıskırtmaya çalışıyorlardı. İbn Übey'in söylediklerini duyan çocuk yaşlardaki Zeyd b. Erkam, olanları Resûlullah'a (s) anlattı. Fakat İbn Übey, Zeyd'in söylediklerinin yalan olduğuna dair yemin etti.^[39]

Gelişmelerin vahim neticeler doğurabileceğini tahmin eden Resûlullah (s), yolculuk için uygun olmayan çok sıcak bir vakitte yola çıkılmasını emretti. O gün akşama kadar ve gece boyunca yürüdüler; ertesi gün de sıcaklık onları rahatsız edecek duruma erişinceye kadar yolculuklarına devam ettiler.^[40] Böylece yorgunluktan Mureysi' kuyusunun başında aralarında cereyan eden tartışmayı tekrar gündeme getirecek mecalleri kalmamıştı. Mola için durdukları yerde yorgunluktan uyuyakaldılar.

İbn Übey söylediği sözleri inkâr etmişse de yolda inen ayetler,^[41] onun söylediklerini Resûlullah'a (s) bildirdi. İbn Übey'in öldürülmesi için bazı teklifler yapıldığını duyan oğlu Abdullah,^[42] babasının öldürülmesine karar verilmesi halinde bu göreve kendisinin talip olduğunu, çünkü babasının katilini gördüğünde hiddetlenip bir kâfire karşılık bir mümini öldürmek

[36] İbn Sa'd, II, 65; İbn Hişam, III, 1113-1114; İbnü'l-Esir, el-Kamil fi't-Tarih, Beyrut 1402/1982, II, 192; Zehebi, Tarihu'l-İslam (el-Meğazi), Kahire 1405/1985, s. 214.

[37] Köksal, V, 43.

[38] Türkçe'de bu Arap atasözüyle aynı manayı ifade eden "Besle kargayı, oysun gözünü." şeklinde bir atasözü vardır.

[39] İbn Hişam, III, 1114-1115; İbn Esir, Kamil, II, 193; Zehebi, s. 218; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, Beyrut 1966, IV, 157; Diyarbekri, I, 471.

[40] İbn Hişam, III, 1115; Taberi, III, 200-201.

[41] Munafikun 63/8.

[42] Ensar'ın önemli simalarından biri olan Abdullah'ın gerçek adı Hubab idi. Müslüman olduktan sonra Resulullah(s) tarafından kendisine Abdullah adı verildi. (İbn Sa'd, III, 541; İbn Esir, Usdu'l-Ğabe, Kahire 1280, III, 197; Ayrıca bk. T. Koçyiğit, "Abdullah b. Abdullah", DİA, İstanbul 1988, I, 80).

istemediğini söylemişse de, Resûlullah (s), “Bizimle beraber olduğu sürece onunla arkadaş olur, sohbet ederiz.” diyerek meseleyi kapatmıştır.^[43]

Uhud savaşında, şehir dışına çıkıldığı gerekçesiyle Müslümanları yalnız bırakan münafıklar, bir savunma savaşı olmasına rağmen Hendek savaşında (5/626), hendek kazımı sırasında işleri ağırdan alıyorlar ve kaçmak için fırsat kolluyorlardı.^[44] Nitekim münafıklardan bazıları Resûlullah’a (s) gelmişler; evlerinin şehir dışında ve korumasız olduğunu söyleyerek izin alıp evlerine gitmek istemişlerdi.^[45]

Kuşatma uzun sürünce Müslümanlar sıkıntıya düştüler. Bu sıkıntılı durumda münafıklardan biri yine gerçek niyetini ortaya koydu. O, şöyle diyordu: “Muhammed bize Kisra ve Kayser’in hazinelerini vadediyordu. Oysa bugün herhangi birimiz tuvalete gitmek için bile güvenlikte değil!”^[46]

Münafıklar, Tebük seferinde de (9/630) Müslümanları yalnız bırakmışlardı. Artık ihanet onların ayrılmaz bir parçası olmuştu. Abdullah b. Übey, Uhud savaşında yaptığı gibi yola çıkmış ve beraberindeki münafıklarla birlikte geri dönmüştü.^[47] Tebük seferine katılmayanların sayısı 80 küsur kişiydi. Bunların büyük bir kısmı münafıklardan olmakla birlikte birkaç mümin mazeretleri olmadığı halde savaşa katılmamışlardı. Onlardan biri olan Ebu Heyseme, sonra pişmanlık duymuş ve Hz. Peygamber’e Tebük’te yetmişmişti.^[48] Resûlullah (s), Medine’ye döndükten sonra savaşa katılmayan münafıklar gelerek çeşitli mazeretler ileri sürdüler; o da mazeretlerini kabul etti. Sadece üç mümin mazeret ileri sürmemişti. Bunlar Ka’b b. Malik, Mürare b. Rabi’ ve Hilal b. Ümeyye idi. Resûlullah (s), onları konuşma boykotuyla cezalandırdı. Bu konuşma yasağı 40. günden sonra eşlerinden uzaklaşmaları emrinin de verilmesi üzerine daha da ağır bir ceza halini aldı. Nihayet cezanın 50. gününde gelen vahiyle^[49] affedil-

[43] Taberi, III, 202-203; İbn Esir, Usd, III, 197; Zehebi, s. 221; Diyarbekri, I, 472.

[44] Buti, Fıkhü’s-Sire, çev. A. Nar, O. Aktepe, İstanbul 1984, s. 293.

[45] İbn Hişam, III, 1032.

[46] İbn Hişam, III, 1032; İbn Esir, Kamil, II, 179; Diyarbekri, I, 484; Köksal, V, 222, 242-243; Ayrıca bk. Ahzab 33/12.

[47] İbn Sa’d, II, 166-167; İbn Hişam, IV, 1372.

[48] İbn Hişam, IV, 1371; İbn Esir, Kamil, II, 278.

[49] Tevbe 9/117-119.

diler.^[50] Tebük seferine katılmadıkları için, bundan böyle başka bir savaşa katılmak istediklerinde münafıklara izin verilmemesi de vahyedildi.^[51]

Spekülyasyonlar ve İftiralar

Münafıkların önemli faaliyetlerinden birisi de Müslümanlar aleyhinde yalan haberler uydurmak, onların inançlarını ve sebatlarını sarsıcı dedikodular üretmekti. Daha hicretin 2. yılında Bedir savaşı dönüşü yalan haberler uydurdukları gibi,^[52] Tebük'ten önce de Hz. Peygamber (s)'in Medine'de görevli olarak bıraktığı Hz. Ali(r) hakkında bazı söylentiler çıkarmışlardı.^[53]

Münafıkların en etkili iftiraları, Benu Mustalık gazvesi dönüşünde Hz. Âişe aleyhinde oldu. İfk hadisesi olarak bilinen olay, kısaca şöyle cereyan etmiştir: Gazve dönüşü Hz. Peygamber (s)'in eşi Hz. Âişe(r), ihtiyacı için kamptan uzaklaşmış; gittiği yerde Zifar boncuğundan yapılmış gerdanlığını düşürmüştü. Bunun üzerine gittiği yere geri dönerek gerdanlığını aramaya koyuldu. Kamptakiler, Hz. Âişe'yi hevdecin içinde zannettikleri için, hevdeci deveye yükleyip bağladılar. Gerdanlığını bulduktan sonra geri dönen Hz. Âişe, orduyu kamp yerinde bulamayınca, hevdecide olmadığını fark ettiklerinde geri döneceklerini umarak beklemeye başladı. Bir süre sonra, ordunun peşinden gelip Müslümanların geçtikleri yerlerde bir şey unutup unutmadıklarını kontrolle görevli Safvan b. el-Mu'attal çıkageldi. Kamp yerinde gördüğü karartının Resûlullah'ın (s) eşi olduğunu kamp yerine yaklaşınca anladı. Bineğinden inerek onu Hz. Âişe'ye yaklaştırdı ve binmesini bekledi. Hz. Âişe deveye bindikten sonra Safvan, yuları tutarak orduya yetişmek için Medine'ye doğru hızlıca yola koyuldu.^[54] Ordu bir sonraki konağa varmıştı. Resûlullah'ın (s) eşi Hz. Âişe'nin Safvan'ın devesine binmiş halde geldiğini gören münafıklar, bunu fırsat bilerek onu zina yapmakla itham ettiler. Yaptıkları propaganda kısa sürede tuttu. Öyle ki, Müslümanlıklarından şüphe duyulmayan Hassan b. Sabit, Mıstah b. Usase ve Hamne bt. Cahş gibi kimseler de bu propagandaya alet oldular.^[55]

[50] İbn Hişam, IV, 1386-1389; Diyarbeki, II, 131; İbn Kayyim, s. 443-446.

[51] Tevbe 9/83.

[52] Köksal, II, 177-178.

[53] İbn Hişam, IV, 1372; Hamidullah, I, 200-201.

[54] İbn Hişam, III, 1121-1122; Diyarbekri, I, 475; İbn Kesir, IV, 160; krş. Köksal, V, 63.

[55] Diyarbekri, I, 475.

Hiz. ÂiŖe, dedikodularını 20 gün sonra duydu ve hasta olduğu için kendisine daha iyi bakılacağını dŖnerek Resûlullah(s)'tan babasının evine gitmek için izin istedi.^[56] Resûlullah (s), artan dedikodulardan azami derecede rahatsız olmuŖ ve mescitte bir konuŖma yaparak ailesi hakkında çıkarılan dedikoduların gerçek dıŖı olduğunu sylemiŖti. Bu konuŖma sırasında sert tartıŖmalar olmuŖ ve mesele Evs-Hazrec dŖmanlıėına dnŖtrlmŖti.^[57]

Nihayet Hiz. Peygamber (s), çıkartılan dedikodular hakkında Hiz. ÂiŖe'nin fikrini sormak ve bizzat kendisiyle grŖmek üzere Hiz. Ebu Bekr'in evine gitti. Burada Hiz. ÂiŖe'nin ileri sürülen iftiralardan uzak ve temiz olduğunu beyan eden ayetler^[58] nazil oldu.^[59] Resûlullah (s), bu ayetleri okuduktan sonra, münafık olmadıkları halde dedikoduların yayılmasına katılan Hassan b. Sabit, Mıstah b. Usase ve Hamne bt. CahŖ'a 80'er değnek hadd-i kazif cezasını uygulanmasını emretti.^[60] Münafıklar, propaganda faaliyetlerini el altından yürütüyorlardı. Bunun için Hiz. ÂiŖe'ye iftira attıkları açıkça sabit olmadığından cezalandırılmaları mümkün olmuyordu.

Münafıkların rgtlenme GiriŖimleri

Münafıklar, Hazrec kabilesinden olup cahiliye döneminde Hristiyanlık dinini kabul ederek rahip olmuŖ ve Hiz. Peygamber'in hicretinden sonra, evvela Mekkeli mŖriklere,^[61] ardından da İslam'a karŖı yardım istemek amacıyla Bizans'a sığınan İbn Übey'in teyzesinin oğlu^[62] Ebu Amir'le iliŖki içindeydiler. Ebu Amir, Herakliyus'tan yardım sözü almıŖ ve münafıklardan Medine'ye döndüğünde karargâh olarak kullanabileceği bir mescit inŖa etmelerini istemiŖti.^[63] Bu mescit, İslam tarihinde Mescidu'd-Dırar adıyla bilinir. Dırar mescidinin inŖasıyla birlikte nifak artık rgtlenme

[56] İbn HiŖam, III, 1123; Zehebi, I, 223; Köksal, V, 64-66.

[57] İbn HiŖam, III, 1123-1124; Taberi, III, 307-308; İbn Esir, Kamil, II, 197; İbn Kesir, IV, 161.

[58] Nur 24/11-15.

[59] İbn Esir, Kamil, 198; İbn Kesir, IV, 162; Zehebi, s. 224, 228; Diyarbekri, I, 471; Köksal, V, 79-81.

[60] İbn HiŖam, III, 1125-1126; İbn Esir, Kamil, II, 198; Köksal, V, 84.

[61] Ebu Amir, Bedir'de (İbn Sa'd, III, 541) ve Evsli 50 adamıyla birlikte Uhud savaŖında (İbn Esir, Kamil, 149; Diyarbekri, I, 480) mŖriklere yardım etmiŖti.

[62] İbn Sa'd, III, 540.

[63] Diyarbekri, II, 130; Buti, s. 407-408.

yoluna gidiyordu. Herhalde münafıkların bu mescidi inşa etmelerinin bir başka önemli nedeni, faaliyetlerini ibadetgâhta daha rahat yapabileceklerine inanmış olmalarıdır.

Tebük seferi hazırlığı sırasında Resûlullah (s), Zu Evan^[64] denilen yere gittiğinde, bu mescidi inşa etmiş olan münafıklar, mescitlerine meşruiyet kazandırmak amacıyla, Hz. Peygamber'den orada namaz kılmasını rica ettiler. Resûlullah (s), bu teklifi sefer dönüşünde gerçekleştireceğini söylediye de kısa bir süre sonra mescidin hangi amaç için inşa edildiği kendisine vahyedildi.^[65] Bunun üzerine Resûlullah (s), Malik b. ed-Duhşum ve Ma'n b. 'Adi'yi çağırarak mescidi yıkıp yakmalarını emretti. Onlar da Resûlullah'ın (s) emrini yerine getirdiler.^[66]

Şüphesiz Resûlullah (s), bir araya gelerek cemaatleşmenin toplum üzerinde ne gibi tesirler bırakacağını çok iyi biliyordu. Çünkü bunu Allah'ın Elçisi olarak en iyi kendisi yaşamıştı. Mekke'de birkaç kişiden ibaret olan İslam cemaati, kısa zaman sonra Medine'de devlet olarak doğdu. Resûlullah (s), münafıkların örgütlenmelerini engelleme tedbirlerinden biri olarak toplandıkları ve bir nevi karargâh olarak kullanılan bir evi de yaktırmıştı.^[67] Böylece o, münafıkların örgütlenmelerini engellemekle topluma verdikleri zararı asgariye indiriyordu.

Münafıkların Ehl-i Kitapla İlişkileri

Münafıkların İslam düşmanlarıyla, hassaten Yahudilerle iyi ilişkiler içerisinde olduklarını görmekteyiz. Bilindiği gibi Benu Kaynuka' kuşatmasından sonra teslim olan Yahudilerin cezaları açıklanacağı sırada İbn Übey Resûlullah'a (s) gelerek, kendi kabilesi olan Hazrec'in Kaynuka' oğullarıyla İslam'dan önce müttefik olduğunu söyledi; ısrarla onlara hafif bir ceza verilmesini istedi ve bunu sürgün cezası olarak da sağlamış oldu.^[68] Bu olayın ardından Müslümanların Yahudilerle ve Hristiyanlarla dostluk kurmalarını yasaklayan ayet nazil oldu.^[69]

[64] Medine'ye bir saatlik mesafede bir yer.

[65] Tevbe 9/107-110.

[66] İbn Kayyim, s. 441; Ayrıca bk. İbn Hişam, IV, 1382.

[67] İbn Hişam, IV1369.

[68] İbn Sa'd, II, 29; İbn Esir, Kamil, II, 138; Ayrıca bk. Heykel, The Life of Muhammad, Trans. : İsmâ'il Raci el-Faruki, A. B. D. 1976, s. 245-246.

[69] Maide 5/51.

Yahudilerle münafıkların iyi ilişkiler içerisinde olduklarını gösteren olaylardan birisi de Benu Nadir Yahudilerinin kuşatılması sırasında meydana gelmiştir. Nadir oğullarının Resûlullah'a (s) suikast girişimleri ortaya çıkınca Hz. Peygamber, onlara haber göndererek şehri terk etmelerini istemişti. İbn Übey ise Yahudileri Müslümanlara karşı kıskırtmak amacıyla şehri terk etmeyip karşı koymalarını istemiş ve beraberindeki 2000 adamıyla birlikte onları sonuna kadar destekleyeceği haberini göndermişti.^[70] Nadir oğulları, İbn Übey'in yardım vadine güvenerek ve diğer Yahudilerden de yardım gelir umuduyla kalelerine kapanıp mukavemet etmeye çalıştırlarsa da İbn Übey'in vadettiği yardım gelmeyince ümitsizce Müslümanlara teslim olmak zorunda kaldılar.^[71]

Kaynaklarımızın belirttiğine göre münafıklar arasında Yahudilikten gelme insanlar mevcuttu ve bu kişiler eski dindaşlarıyla iyi münasebetler içindeydiler.^[72]

Yukarıda Dırar mescidinden bahsederken münafıkların Ebu Amir adlı Hristiyan rahibiyle bağlantı kurduklarını belirtmiştik.

Bütün bunlar, münafıkların İslam düşmanlarıyla, İslam'a ve Müslümanlara zarar verme faaliyetlerinde yardımlaşmalarını göstermektedir. Onların bu tavırları M. Hamidullah'ın, Abdullah b. Übey'in Hendek savaşının tertipleycilerinden biri olduğu ihtimali üzerinde durmasına neden olmaktadır.^[73]

Resûlullah'ın (s) Münafıklara Karşı Tavrı

Münafıkların Resûlullah'a (s) ve Müslümanlara karşı sergiledikleri tavırları yukarıda incelemeye çalıştık. Acaba Resûlullah (s), münafıkların bütün bu olumsuzluklarına karşı nasıl tedbir alıyor, İslam toplumunu onlardan gelecek zararlara karşı nasıl koruyordu? Şimdi bu hususa kısaca maddeler halinde değineceğiz.

a) Her şeyden önce şunu belirtmeliyiz ki, Resûlullah (s), bütün menfi tutumlarına rağmen münafıkların kendilerini İslam toplumunun bir parçası olarak hissetmeleri için elinden geleni yapıyordu. Onlar da İslam cemiyyetinin birer ferdi olarak toplantılara katılıyorlar; hatta savaş gibi hayati değeri olan konularda bile görüş belirtebiliyorlardı. Şüphesiz Hz. Peygamber (s)'in onlara Müslüman muamelesi yapmasının bazı nedenleri vardı.

[70] M. Rıza, s. 213.

[71] İbn Esir, Kamil, II, 173; Koçyigit, I, 140; Ayrıca bk. Haşır 59/11-12.

[72] İbn Hişam, II, 213-214; İbn Kesir, III, 240.

[73] Hamidullah, I, 265.

1) Bunun en önemli nedeni, temelde İslam dinin yapısından kaynaklanmaktadır. İslamiyet insanların iç dünyalarına değil, zahirlerine ve amelilerine bakar. Eğer münafıklar için bazı müeyyideler konsaydı, nifak problemi suiistimale açık olacak ve Resûlullah'ın (s) vefatından sonra siyasi ve dini mücadeleler sırasında pek çok masum insanın itham altında kalması kaçınılmaz olacaktı.

2) Resûlullah'ın (s) münafıkları gerek hareketlerinden, gerekse vahyin açıklamalarıyla tanıdıktan sonra toplum dışına itmemesinin önemli nedenlerinden birisi de siyasi olmalıdır. Eğer münafıklar İslam'a karşı açık düşmanlık yapıp diğer İslam düşmanlarına katılacak olsalardı Müslümanlara daha fazla zarar verebilirlerdi.

3) Yukarıda değindiğimiz gibi Benu Mustalık gazvesinden sonra meydana gelen olayın akabinde Hz. Peygamber'e İbn Übey'i öldürtmesi teklif edilmiş; O da "Muhammed adamlarını öldürtüyor." şeklinde propaganda yapılabilir endişesiyle bu teklifi reddetmişti.^[74] Resûlullah (s), İslam'a zarar vermekte tereddüt etmeyen ve faaliyetleri başka türlü engellenemeyen Ka'b b. Eşref gibi gayr-ı müslimlerin öldürülmesini onaylamıştı.^[75] Ancak münafıkların öldürülmesini emretmesi halinde olay, Resûlullah'ın (s) kendi adamları içindeki muhaliflerini ortadan kaldırdığı şeklinde dedikodu malzemesi yapılabilir; böylece münafıkların öldürülmesi İslam için yaşamlarından daha çok zararlı olabilirdi.

b) Münafıklar, herhangi bir suç işlediklerinde yahut nifakları ortaya çıktığında Resûlullah'a (s) gelerek çeşitli mazeretler ileri sürmüşler ya da masum olduklarına dair yalan yeminler etmişlerdi. Resûlullah (s), onların bu zahiri durumlarına göre karar vererek mazeretlerini kabul etmekteydi. Ancak onlara uyan, fakat mümin oldukları için niyetlerini gizlemeden ortaya koyan ve içlerindeki düşünceleri açıkça söyleyen insanlara gerekli cezalar veriliyordu. Buna örnek olarak İfk hadisesinde münafıkların iftirlarına katılanlarla Tebuk seferine mazeretsiz iştirak etmeyen Müslümanları gösterebiliriz. Resûlullah (s), onları cezalandırmak suretiyle müminleri münafıkları oyunlarına gelmemek için adeta uyarıyordu.

c) Hz. Peygamber, münafıkların sebep oldukları fitneleri ortadan kaldırmak için hemen netice verecek tedbirler alıyordu. Mesela Benu Mustalık gazvesinde meydana gelen fitneyi bastırmak amacıyla toplumun başka bir

[74] İbn Kesir, IV, 157; M. Rıza, s. 222.

[75] İbn İshak, Siyer, thk. M. Hamidullah, çev. S. Özel, İstanbul 1988, s. 371-375.

şeyle meşgul olması için yola çıkılmasını emretmiş; böylece hem Müslümanları fitneyi gündemde tutmaktan alıkoymuş, hem de onları yorarak birbirlerine düşmanlık yapacak takatten düşürmeye çalışmıştır.

d) Münafıkların topluma verdikleri zararı asgariye indirme faaliyetlerinden biri olarak Resûlullah (s), nifakın örgütlenmesine engel olmuştur. Buna örnek olarak Dırar mescidi ile yasa dışı faaliyetlerde kullanılan bir evin yıktırıldığından bahsetmiştik.

e) Hz. Peygamber, bazen münafıkların özelliklerinden ve amellerinden bahsetmek suretiyle Müslümanları onlara karşı uyarıyordu. Daha önce Resûlullah'ın (s), münafıkların ibadetleri hakkındaki hadislerine kısaca değinmiştik. Böylece O, hem Müslümanları onlara karşı uyanık tutuyor, hem de münafıkların amellerini işlemelerine engel oluyordu.

f) Resûlullah'ın (s) münafıklara Müslüman muamelesi yapması ölümüne kadar devam eder. Münafık olduğu açığa çıktığı halde, ölüncüye kadar bundan dönmemiş birisinin Müslüman olmadığı artık belli olmuş ve zayıf da olsa, dine samimi bir şekilde dönme ihtimali ortadan kalkmıştır. Bilindiği gibi İbn Übey'in ölümünden sonra münafıkların cenaze namazının kılınmaması ve kabirleri başında durulmamasını emreden ayet nazil olmuştur.^[76]

Sonuç

Nifak, her dinin, cemiyetin, cemaatin v.s. karşı karşıya kalabileceği çok büyük bir problemdir. Münafıklar, gizli inanmayanlar oldukları için, küfrünü açıkça ilan eden kişilerden daha zararlı ve tehlikelidirler. Çünkü kâfirler, inanmadıklarını açıkça ifade ederek samimi bir davranış sergilemektedirler. Oysa münafıklar inançsızlıklarını gizleyerek insanları kandırmaktadırlar.

Resûlullah'ın (s) münafıkları toplum dışına itmediğini, fakat zararlarını bertaraf edici tedbirler aldığını düşünerek dikkatli hareket etmek ve insanları karalayıcı, onları dinden uzaklaştırıcı tavırlardan kaçınmak durumundayız. Bununla birlikte İslam'a ve Müslümanlara saldırmak suretiyle münafıklığı ortaya çıkan kişileri de, Müslüman kabul etmek herhalde doğru bir tutum değildir.

[76] Tevbe 9/84.

Bibliyografya

Ahmed b. Hanbel, *Musned*, I-VI, Mısır 1313.

el-Buhari, Sahih, I-VIII, İstanbul (t.y.).

Buhl, F., “Münafıklar”, İA, VIII, İstanbul 1979

el-Buti, M. Said Ramazan, Fıkhu’s-Sire, Peygamber(as)’ın Uygulamasıyla İslam, çev. A. Nar, O. Aktepe, İstanbul 1984.

ed-Diyarbakri, Tarihu’l-Hamis fi Ahvali Enfesi Nefis, I-II, Mısır (t.y.).

Ebu Davud, Sunen, thk. M. Muhyiddin Abdulhamid, I-IV, İstanbul (t.y.).

Hamidullah, M., İslam Peygamberi, çev. S. Tuğ, I-II, 4. Basım, İstanbul 1980.

Heykel, M. Huseyn, The Life of Muhammad, Trans.: İsmail Raci el-Faruki, A. B. D., 1976.

İbnu’l-Esir, el-Kamil fi’t-Tarih, I-XII, Beyrut 1402/1982.

İbnü’l-Esir, Usdu’l-Gabe fi Ma’rifeti’s-Sahabe, I-V, Kahire 1280.

İbn Hişam, es-Siretu’n-Nebeviyye, thk. es-Seyyid Cumeyli, 2. Basım, Beyrut 1990.

İbn İshak, Siyer, thk. M. Hamidullah, çev. S. Özel, İstanbul 1988.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Fıkhu’s-Sireti’n-Nebeviyye, 2. Basım, Beyrut 1990.

İbnu’l-Kesir, el-Bidaye ve’n-Nihaye, I-VII, Beyrut 1966.

İbn Mace, Sunen, thk. M. Fuad Abdalbaki, I-II, Beyrut (t.y.).

İbn Manzur, Lisanu’l-Arab, I-XIV, Beyrut (t.y.).

İbn Sa’d, et-Tabakatu’l-Kubra, I-VIII, Beyrut 1405/1985.

Kılıç, S., Kur’ân’a Göre Nifak, İstanbul 1982.

Koçyiğit, T., “Abdullah b. Abdullah”, DİA, I, İstanbul 1988.

Koçyiğit, T., “Abdullah b. Übey b. Selül”, DİA, I, İstanbul 1988.

Köksal, M. A., İslam Tarihi, Hz. Muhammed ve İslamiyet, Medine Devri, I-XI, İstanbul 1980-1981.

Muslim, Sahih, Thk. M. Fuad Abdalbaki, I-V, İstanbul (t.y.).

Nesai, Sunen, I-VIII, İstanbul 1401/1981.

Nevevi, Sahihu Muslim bi-Şerhi’n-Nevevi, thk. Abdullah Ahmed Ebu Zine, Kahire 1393/1973.

Rıza, R., Muhammed Resûlullah, Mıdyat (t.y.).

Taberi, Tarihu’l-Umem ve’l-Muluk, I-XIII, Beyrut 1407/1987.

Tirmizi, el-Cami’u’s-Sahih (Sunenu’t-Tirmizi), thk. İbrahim Atve Avd, I-V, Beyrut (t.y.).

Zehebi, Tarihu’l-İslam (el-Meğazi), thk. Muhammed Mahmud Hamdan, Kahire 1405/1985.